Quaderns de Vilaniu, 55: 71–84 (2009)

EL GRAN REFÚS. CLAUS ECLESIALS DE LECTURA PER A LA PRESÈNCIA DE L'ESGLÉSIA QUE PELEGRINA A CATALUNYA A INICIS DEL SEGLE XXI

Manuel Maria Fuentes i Gasó

Mai no és fàcil cabussar-se en el pensament d'un altre i intentar comprendre'l. Sempre hi ha alguna cosa que s'esmuny, que es resisteix a deixar-se classificar com els insectes de la capsa d'un entomòleg. I encara ho és més quan hom té la pretensió d'emprar el pensament d'un altri, situat en un context historicotemporal determinat, com a eina interpretativa del seu propi temps, situat també en un altre context historicotemporal. Així, doncs, no es tracta pas d'una empresa fàcil, però, ben segur, sí d'una empresa arriscada i relliscosa.

Tota aquesta reflexió inicial ens obliga a plantejar-nos unes qüestions prèvies del tot necessàries.

1. Qüestions prèvies

1.1. La permeabilitat del seu pensament

Hom ha assenyalat que el pensament del Dr. Cardó no és pas original. La seva fonamentació teologicofilosòfica beu de les fonts del neotomisme renaixent del seu temps. No es tracta, per tant, d'un autor sistemàtic, disciplinat, amb voluntat de bastir un complex teòric. Per a alguns això és un eficaç retret i un signe manifest de feblesa intel·lectual.

Tanmateix, ens sembla que la seva intenció no va ésser pas cap altra que la de donar una resposta a la realitat canviant del seu temps. Una resposta assenyada, en algunes ocasions també abrandada, per a facilitar claus hermenèutiques als seus àvids lectors. A les seves mans la llengua esdevé una eina fidel, eficaç i brillant que li permet passar dels principis al quotidià d'una manera àgil i propera. Els seus "pòrtics" de *La Paraula Cristiana* (1925-1936) són un bon testimoni d'aquest esforç,

decidit i tenaç, per a intentar copsar la immediatesa del present i per a obrir-lo a una resposta prenyada de futur.

Aquesta capacitat de connectar amb l'ara i aquí l'apropen moltíssim als nostres contemporanis. L'home i la dona d'avui defugen les grans construccions ideològiques teòriques, tanmateix senten la imperiosa necessitat de devorar, gairebé sense deglutir, la immediatesa del quotidià. L'ara i aquí esdevenen a l'ensems signe i realitat. Una plenitud encapsulada en una finitud quotidiana.

El Dr. Cardó, amb molta més fiabilitat que no pas els telepredicadors o els saberuts convidats d'una tertúlia televisiva, comparteix amb el lector o lectora una mirada crítica, compromesa, cristiana i alhora propera, que afaiçona la realitat del seu temps.

1.2. Capacitat de síntesi personal

La sublevació dels militars contra el govern legítim de la República va provocar l'esclat de la Guerra Civil, que a Catalunya va venir acompanyada de la revolució. La nova realitat depassava el sentit comú i la racionalitat. Alguns, com el Dr. Carles Cardó, de camí al seu forçat exili, contemplaven amb perplexitat i tristesa la nova situació.

Les persecucions continuades, els assassinats indiscriminats de preveres i religiosos, i l'incendi reiterat dels temples els obligaven a interrogar-se sobre el sentit de tot allò que havien fet i defensat fins aleshores. La pregunta era sempre la mateixa: potser s'havien equivocat intentant una "tercera via". La revolució no feia distincions.

L'impacte de la revolució en ell, com en tants d'altres, és del tot evident. A Suïssa el Dr. Cardó va entrar en contacte amb persones de l'exili blanc, com el mecenes Rafel Patxot i l'estudiant i activista catòlic Ramon Sugranyes de Franch. Tanmateix, també es va relacionar amb refugiats republicans com Josep Tarradellas i Ventura Gassol. La ferida era encara punyent l'any 1947, quan ja havia publicat *Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes* i rebia la crítica dels exiliats esquerrans:

> El dia 2 d'agost de 1936, sortíem de Barcelona en una vaixell italià, que ens va portar a Gènova, prop d'un centener de sacerdots i religiosos catalans salvats de les urpes de la FAI per les autoritats de la Generalitat. Allí ens vam acabar d'assabentar de la destrucció o profanació gairebé total dels temples de Catalunya i de la fi tràgica d'innombrables amics, sacerdots i seglars. Aquells primers dies veiem l'èxode de molts egregis patricis carregats d'història catalanista que van haver de fugir perquè Catalunya havia triomfat.[1]

I abans, el novembre de 1936, quan tot just acabava d'exiliar-se, al referir-se a Ventura i Gassol afirmava amb duresa: "la sort d'en Gassol és superior a la que es mereix. És cert que a darrera hora va salvar molta gent pobra —això li ha estat tingut en

[1] Cardó i Sanjuan, Carles. "Història interna d'una història espiritual", a *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, núm. 24, maig-juny de 1947, 9-13.

Mn. Manuel Maria Fuentes i Gasó, durant la conferència.

compte— però primer va provocar la catàstrofe amb la seva abominable demagògia. Ha estat un bomber que no ha pogut apagar l'incendi que ell mateix havia encès".[2]

Malgrat això la duresa de l'exili no el va enfonsar en el ressentiment. Una vegada més va intentar de trobar sentit al que havia succeït. Així, mentre d'altres, com per exemple el Dr. Albert Bonet, fundador de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, desencantat passava a l'Espanya nacional i es posava al servei de Franco, el Dr. Cardó continuava fidel a la recerca de la "tercera via". Refusava la persecució però tampoc no acceptava la cobertura de la religió per a legitimar una sublevació militar.

Les millors síntesis, diuen alguns, són aquelles que es fan després d'haver depurat la pròpia ànima. El Dr. Cardó, com el mateix cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona, així van assolir la seva. L'exili fa l'home nou. El preu de l'exili a canvi de la fidelitat, no pas a unes idees abstractes, sinó a la llibertat de la pròpia consciència. L'home i la dona d'avui també cobegen aquesta llibertat, encara que potser aquesta no sempre manté un referent transcendent com en el cas dels dos eclesiàstics tarragonins.

1.3. La dificultat de depurar una actitud vital

La necessitat d'"alliberar la memòria" va portar el Dr. Cardó a escriure *Les dues tradicions. Història espiritual de les Espanyes* (1946), publicat a Catalunya per l'Editorial

[2] Giró i París, Jordi. *Dos homes de pau en temps de guerra. Epistolari Carles Cardó-Ramon Sugranyes (1936-1942).* Barcelona: Claret, 2001, 41.

Claret el 1977. L'havia madurat entre els anys 1936 i 1938, l'havia començat a escriure el 1938 a Lausana i l'acabava d'escriure a Friburg el 1943. En el report adreçat a Mons. Giovanni Battista Montini, substitut a la Secretaria d'Estat, li exposava que l'havia escrit amb la intenció: "Primerament —de— mostrar als espanyols la necessitat de renunciar per sempre més a la violència i estudiar dels problemes nacionals (ètnic, social, religiós i el problema de la llibertat) amb un esperit de comprensió i de caritat cristiana".[3] El govern de Franco es va escarrassar per tal d'impedir la publicació d'una obra que considerava un atac adreçat directament a la pretesa cobertura religiosa del nou règim.

Per a una Església perseguida i finalment alliberada les seves paraules resultaven dures, plenes d'arestes i sovint incòmodes. Per a una altra Església també perseguida, alliberada i, ara finalment, silenciada, eren paraules que tornaven la veu a aquells que ara havien estat obligats a emmudir.

L'Església catalana eixia del tràngol de la Guerra Civil doblement nafrada. Amb una legió de màrtirs, però també amb uns confessors privats de les eines pastorals bàsiques i fonamentals, que havien bastit durant les dècades de 1920-1930. A més de la llengua l'Església perdia a Catalunya tots els instruments pastorals que l'havien obert als nous corrents eclesials europeus i a la realitat del seu mateix poble.

L'any 1994 la mateixa editorial publicava el capítol VIII del mateix llibre titulat *El gran refús* i que l'autor havia disposat que romangués inèdit fins l'any 1990. La necessitat d'"alliberar la memòria" l'havien portat a cercar la distància amb la intenció d'alliberar-la dels deutes i la militància del temps. Amb unes poques línies, certament amb una pinzellada àgil, però també contundent, identificava les posicions, que tres persones rellevants per a l'Església havien defensat durant la contesa. El Dr. Cardó acabava l'esmentat capítol fent-ne referència:

> Els tres principals personatges d'aquesta tragèdia feren la fi més adient a llur actuació: Vidal i Barraquer finà noblement a l'exili perdonant els seus enemics; Gomà morí poc després del triomf, amargat per la deslleialtat de Franco i pels nefastos resultats de la Cruzada predicada i preparada per ell; Irurita caigué a Barcelona assassinat per les turbes a les quals havia declarat la guerra. Després li digueren l'Obispo màrtir.

I acaba el paràgraf i el capítol d'una forma contundent dient: "Que Déu els hagi salvat a tots, però que a la terra cadascun tingui la reputació que mereix".

També en la qüestió de l'interès per "la memòria històrica" el Dr. Cardó esdevé un home del nostre temps. Malgrat que hom li ha retret aquesta duresa, perquè no s'adiu al seu ministeri, precisament ens sembla que amb aquesta conclusió alliberava definitivament la nostra memòria. Insistia en el fet que la memòria només es pot alliberar si hom té la capacitat d'acceptar la realitat per dura que sigui. La "recepció de la memòria" és un procés irrenunciable. Davant d'aquells que l'acusaven d'enverinar les consciències a l'airejar uns afers que potser haurien de restar reclosos dins la seguretat de les sagristies,

[3] Cardó i Sanjuan, Carles. *El gran refús.* Barcelona: Editorial Claret, 1994, 77-78.

no s'estava d'afirmar l'"escàndol potser d'alguns infants i de molts fariseus, però reforç del providencialisme cristià en les ànimes de fe sincera i il·lustrada".[4]

Fins aquí, doncs, aquestes precisions inicials que intenten assenyalar els límits de la nostra pretensió. Intentarem oferir ara unes possibles claus de lectura que permetin als creients catalans d'avui tenir aquesta actitud cardoniana sobre la seva realitat quotidiana.

2. Les claus de lectura

Proposem al lector onze possibles claus de lectura: 1. Missatge de salvació universal. 2. Ambigüitat del testimoni humà. 3. La santedat fruit del compromís. 4. Refús de la doctrina de la "catàstrofe prèvia". 5. L'universal s'assoleix des del compromís amb el concret. 6. Defugir com un parany allò de "no ets dels nostres". 7. Ésser membres vius. 8. Una pastoral encarnada en un medi concret. 9. El diàleg com a eina humanitzadora. 10. El fracàs definitiu de la imposició com a *iter* personal o comunitari. 11. Llibertat *versus* seguretat.

2. 1. Missatge de salvació universal

El gran refús comença amb una professió de fe. "Sóc cristià, fill submís de l'Església Catòlica Romana, única fundada per Jesucrist i Cos místic seu, al qual pertanyen, sense tal vegada saber-ho, tots els qui són dòcils a les gràcies per les quals Déu, que vol que tots els homes se salvin i arribin al coneixement de la veritat, il·lumina tot home que entra en aquest món".[5]

El Dr. Cardó pertany encara a una Església antimodernista, jeràrquica i tomista. Tanmateix, aquesta visió inclusiva després del concili Vaticà II ha estat potenciada pastoralment com a portadora d'un missatge positiu, obert, esperançat, engrescador i integrador. Hom fins i tot ha parlat dels "cristians anònims" amb l'afany d'incloure qualsevol possibilitat de llavor de l'Evangeli. Tanmateix, avui la situació es revela totalment nova. Moltes persones no necessiten ni volen ésser considerades "amb possibilitats", perquè de fet no necessiten ni volen que ningú els salvi.

2.2. Ambigüitat de tot testimoni humà

A l'Església hom ha d'assumir l'ambivalència com a un element propi de la realitat humana. Tanmateix, aquesta ambigüitat no pot pas esdevenir una coartada per a evitar el compromís, la coherència i la fidelitat.

> És precisament aquesta fe la que, lluny d'impedir-m'ho, m'exigeix de fer l'exposició d'aquests esdeveniments, que no poden ésser motiu d'escàndol, sinó per a ànimes

[4] Ibídem, 22.
[5] Ibídem, 21.

> febles i mal informades sobre la naturalesa de l'Església, la qual, si és sense pecat, com diu Sant Pau (Ef 5,17) que el Senyor l'ha feta, no és mai sense pecadors. Hom s'enganyaria creient que la santedat de l'Església exigeix essencialment que siguin sense pecat tots els seus membres, fins els situats en certs graus de la seva jerarquia, àdhuc els més elevats.[6]

El Dr. Cardó, per tant, reconeix la realitat del cor que batega darrere de cada "sant de guix". Aquesta visió ens acosta a la realitat més pregona del creient, la tensió que viu entre el que és i el que hauria d'ésser. Tanmateix, mentre existeixi un horitzó, malgrat que es marri el camí, per les boires del viatge, sempre es podrà retrobar el nord que faci acabar bé el trajecte.

També el concili Vaticà II va recollir l'ambivalència del testimoniatge creient. A la *Gaudium et Spes* els pares conciliars reconeixien que els cristians i les cristianes, de vegades, en lloc de revelar la presència de Crist més aviat contribuïen a velar-la. "Per aquesta raó, en aquesta gènesi de l'ateisme, els creients hi poden tenir una bona participació, en tant que per una negligent educació de la fe, o per una exposició fal·laç de la doctrina, o fins també pels defectes de la seva vida religiosa, moral i social, cal dir que més aviat velen que no pas revelen el rostre autèntic de Déu i de la religió".[7]

2.3. La santedat fruit del compromís

Déu es dóna com un regal que cal acollir, saber gaudir i voler compartir amb els altres.[8]

2.4. Refús de la doctrina de la "catàstrofe prèvia"

Durant la República molts catòlics d'encuny conservador, especialment els d'extrema dreta, consideraven impossible qualsevol mena de col·laboració amb el

[6] Ibídem, 21-22.

[7] *Gaudium et Spes*, cap. I, 19.

[8] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 22. "En l'Església hi ha dos ordres d'excel·lències: les de la jerarquia, tant d'ordre com de jurisdicció, i les de santedat, tots dos necessaris, però en sentit diferent. Les grandeses de la jerarquia van ordenades a la formació i al nodriment de les grandeses de la santedat, i aquestes són com el fi i l'efecte normal de les grandeses de la jerarquia. Les grandeses de la jerarquia i les grandeses de la santedat coincidien en els apòstols i demanen normalment la coincidència en llurs successors. Quan la separació esdevé massa gran, ve sobre la cristiandat la catàstrofe moral i el presagi àdhuc de catàstrofes temporals imminents. Que aquest cas s'ha donat algunes vegades, ho demostra la història de les revolucions, i el que s'exposa en aquestes pàgines no per desconegut és dels menys clars. Contra aquest mal, és evident que el cristià ha de reaccionar, però la reacció legítima no és pas l'escàndol, la revolta contra Déu o contra l'Església, sinó l'augment de fe i d'amor. Jo sé que Déu no permet el mal, sinó per procurar-se l'avinentesa de treure'n béns proporcionadament majors. Com més gran és un mal, més gran és el bé que Déu es proposa treure'n. L'amor i l'esperança d'aquest bé obscurament previst, han de facilitar-nos l'elevació del cor a Déu per damunt de tots els desastres i de totes les misèries i fer-nos beneir, no pas aquests mals en ells mateixos, sinó els secrets designis de la Providència que enclouen".

règim republicà. L'existència d'un horitzó absolutament impossible d'acceptar els portava a desitjar, i ens alguns casos a procurar, l'estavellament de la nova situació politicosocial que abominaven. L'ensulsida, opinaven, havia de provocar un moviment regenerador que hauria de retornar Espanya a una situació primigènia ideal. El cost d'aquest anorreament social molts el consideraven irrellevant davant dels avantatges que havia de reportar el seu triomf.

En el Pòrtic de *La Paraula Cristiana* de març de 1933 el Dr. Cardó va denunciar obertament aquest posicionament. El considerava propi de mentalitats primitives, rudimentàries, que comportava un cost personal i social altíssim. Així, deia:

> Actualment, els partidaris de la catàstrofe prèvia representen una supervivència o una regressió. Creuen erradament que el món polític i social és tan verge com quan l'espasa d'un conqueridor o el punyal d'un conjurat determinaven un canvi de dinastia o de centre de gravetat estatal, i es pensen candorosament que un seisme polític tindrà la virtut de tornar a alçar les desferres socials i ordenar-les espontàniament segons el pla novell que els destructors de l'ordre antic tenen empensat. […] Destruïm-ho tot, vénen a dir, i després vindrà la reacció que ho tornarà a alçar més sòlidament i més bellament que abans. […] La història és plena de catàstrofes definitives. L'extremista il·lús no se n'assabenta. No veu que la trencadissa enorme que fa la revolta romp les arrels més vitals de la societat, destrueix la riquesa material, desfretura els tresors d'esperit i esbrava totes aquelles essències subtilíssimes de civilització que els segles han elaborat i refinat treballosament i lenta.[9]

També avui, alguns, davant de visions catastrofistes i deliris apocalíptics, tot fent de sirenes, canten per a atraure els incauts perquè s'estavellin. Aquells i aquelles que neguen tota possibilitat de contacte, de diàleg amb la societat i cultura del nostre temps. Els qui enyoren temps passats creient que van ésser millors i que poden retornar al preu que sigui. Són els apòstols de calamitats. El Dr. Cardó continua essent un referent ferm del qual cal rebutjar a tota costa la teoria de la catàstrofe prèvia.

2.5. Saber llegir els signes dels temps

Per altra banda, hem de constatar novament la capacitat del Dr. Cardó per a analitzar atentament i acurada la realitat que l'envoltava. Cal que fem justícia —tal com ell no es va estar de reclamar— als creients de la seva època que van saber llegir "els signes del temps". Del seu temps, que era el que tocava fer aleshores.

Tanmateix, hom ha retret sovint al Dr. Cardó, i també a la seva generació, aquesta capacitat de percepció. Uns retrets que, evidentment, no han estat formulats des d'una pulcra i asèptica atalaia, sinó més aviat des de trones i àgores interessades. Per a molts, des dels sectors catòlics més conservadors, no era altra cosa que política i una traïdoria als vertaders interessos de l'Església, per a d'altres, des de posicions republicanes i esquerranes, no es tractava d'altra cosa que de fomentar, una vegada

[9] *La Paraula Cristiana*, Pòrtic. *La teoria de la catàstrofe prèvia*, 194.

més, el proselitisme catòlic, certament, fent-ho d'una manera nova, però al capdavall un nou intent dels capellans de no perdre el tren de la història.

El seu nacionalisme, li retreien els seus interlocutors republicans i esquerrans, era de caire instrumental. I això, malgrat els seus abrandats articles publicats l'any 1922 a *La Publicitat*. Per als seus adversaris dretans i espanyolistes col·laborava eficaçment en l'obra separatista del cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer de crear una Església nacional catalana separada de l'Església d'Espanya.

El Dr. Cardó, com Torras i Bages, considerava que "Catalunya serà cristiana o no serà". Tanmateix, la seva perspectiva era una altra perquè els temps eren també uns altres. Testimoni atent del que l'envoltava, capaç d'interpretar els esdeveniments i els processos històrics que vivia, considerava del tot necessari deixar de banda les lluites estèrils que havien mantingut ocupat el clergat durant les lluites carlines, i llançar-se decididament i amb esperança a donar novament testimoni de Crist en una societat, que ell ja intuïa que s'havia anat secularitzant sota els sotracs del liberalisme i de l'integrisme. Enlloc de repetir receptes ja caducades cercava per Europa, com molts dels clergues joves de la seva època, instruments nous per a temps nous.

Tal vegada no fóra pas agosarat formular aquesta nova lectura dient: "Calia una nova religió per a una nova pàtria". Així ho reconeixia ell mateix, quan tot aquella "florida" ja havia estat aixafada pel triomf dels militars revoltats, al recordar que:

> Catalunya es trobava en plena primavera. Tot refloria: indústria, comerç, ciències, arts, escoles, iniciatives socials de tota mena. Els revificats per la revinguda de la saba sentien el deure patriòtic de perfeccionar-se en llur professió respectiva amb vista a impulsar l'ascensió d'una pàtria tornada miraculosament a l'edat de la creixença. La religió no podia ésser una excepció i els clergues cordialment incorporats a la nova pàtria en formació —de primer, una minoria exigua; després, una selecció brillant i ben aviat una majoria— sense dir-s'ho, per un instint natural i sobrenatural alhora, on es fonien harmoniosament el zel apostòlic i el patriotisme, s'emprengueren la tasca de fer reflorir l'antic esperit religiós, per tal de posar-lo a l'altura de l'antiga llibertat, l'antiga llengua i l'antiga dignitat recobrades. La coneixença d'aquests moviments i el zel per trasplantar-los a Catalunya foren distintius, millor diríem exclusius, dels clergues patriotes. Així resultà que aquestes ànsies de la pietat moderna d'anar a pouar en les deus primitives el bany rejovenidor que tant necessita passaren per catalanistes i hagueren de patir la persecució que feia estralls en la persona de llurs apòstols.

El Dr. Cardó qualificava la visió desenfocada dels qui confonien els nous instruments pastorals amb interessos partidaris com a "raquitisme d'esperit".[10] Una posició recolzada també per alguns preveres i religiosos, que fidels als mandats de la Dictadura de Primo de Rivera, acusaven servilment als altres de "fer política" tot fent de la delació una norma de conducta, certament molt poc evangèlica.

El 27 de desembre de 1985, els bisbes de la Tarraconense en el document *Arrels cristianes de Catalunya* reconeixien, ara sí lliures de qualsevol pressió i interès aliè a

[10] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 43-44.

la salvació de les ànimes, el "fet de la nacionalitat catalana". Afirmaven solemnement: "quedin reconeguts plenament els drets del nostre poble a la seva identitat nacional, manifestada en la seva realitat cultural i històrica". I continuaven dient:

> Com a bisbes de l'Església a Catalunya, encarnada en aquest poble, donem fe de la realitat nacional de Catalunya, afaiçonada al llarg de mil anys d'història i també reclamem per a ella l'aplicació de la doctrina del magisteri eclesial: els drets i els valors culturals de les minories ètniques dins d'un Estat, dels pobles i de les nacions o nacionalitats han de ser respectats i, fins i tot, promoguts pels Estats, els quals de cap manera no poden, segons dret i justícia perseguir-los, destruir-los o assimilar-los a una altra cultura majoritària. L'existència de la nació catalana exigeix una adequada estructura jurídico-política que faci viable l'exercici dels drets esmentats.[11]

La societat catalana d'avui és plural com mai, i a més, fa de la diversitat fins i tot una marca del seu temps. No és, doncs, estrany que els bisbes catalans l'any 1985 ja assenyalessin el "plurarisme" com un signe dels nostres temps. Així, no s'estaven de reconèixer obertament:

> Però la societat catalana és plural, també religiosament. Al costat de l'Església catòlica hi ha altres confessions cristianes; hi ha un bon sector d'indiferents, en grau divers i amb més o menys vestigis i lligams catòlics; hi ha els agnòstics; i ha els ateus. I cal que tots convisquem en la tolerància i el respecte mutus. L'Església, d'acord amb els principis expressament proclamats pel Vaticà II, de llibertat religiosa, de sana laïcitat, i d'autonomia de les realitats temporals respecta la pluralitat d'opcions i no demana, per a si mateixa, com ha estat repetit abastament en els últims anys, res més que llibertat per a l'acompliment de la seva missió evangelitzadora. Tampoc no demana del poder civil privilegis ni pretén la utilització de cap poder polític o la seva subordinació. Com escrivia el venerable Torras i Bages ja el segle passat: "L'Evangeli no conté una forma concreta i, no obstant, pot donar forma a totes les situacions concretes socials, polítiques i econòmiques dels homes […]. L'Evangeli té una amplitud immensa perquè està destinat a abraçar la universal humanitat, en totes ses formes, situacions i estats […]. Cada forma o situació social, política o econòmica voldria tenir l'exclusiva de l'Evangeli. L'Església té tant de treball per a defensar-se dels enemics com dels amics, perquè vol conservar la seva llibertat".[12] Sens dubte una clau interessant per a interpretar el nostre avui.

2.5. L'universal s'assoleix des del compromís amb el concret

El Dr. Cardó arribava en aquesta conclusió a partir de l'"experiència espanyolitzadora" que alguns bisbes recolzaven a les seves diòcesis.

La concreció, en aquest cas el reconeixement de l'especificat pròpia, topava amb l'acusació de tancament. Tanmateix, hom combatia allò que era petit amb un altre concret, en aquest cas amb la llengua castellana, que esdevenia sinònim d'allò que

[11] *Arrels cristianes de Catalunya*. "El fet de la nacionalitat catalana".
[12] Ibídem. Pluralisme.

vertaderament era universal. El Dr. Cardó es referia a la supressió del mot "Catalana" del Foment de Pietat. Així, explicava: "La pietat —se'ls deia llavors des de Roma— no és catalana, ni castellana, sinó universal. La pietat —es decretava ara des de Madrid i des d'algunes seus de Catalunya— ho pot ser tot menys catalana. No veien que aquesta és l'única manera de negar a la pietat catòlica la seva universalitat".[13]

L'any 1985, seguint aquest principi, els bisbes de Catalunya van afirmar: "Una cultura pròpia és la que t'obre al món". Així deien que "La universalitat no ha estat mai entesa a Catalunya com el procés reduccionista de supeditació a una cultura hegemònica, sinó com l'envigoriment de cada cultura i la seva aportació responsable al servei de l'home". I encara ho van concretar més dient que calia anar del particular a l'universal: "Pel que fa a la nostra reflexió d'ara voldríem ajudar a descobrir que Catalunya constitueix per a tots els seus ciutadans la comunitat i la unitat cultural bàsiques, el seu punt, per tant, d'inserció en la cultura universal".[14]

2.6. Defugir com un parany allò de "no ets dels nostres"

El Dr. Cardó reflexionava sobre la dificultat que tenia Castella d'acceptar les altres realitats nacionals. Així concloïa la seva reflexió dient: "Quan el seu ideal perd la puresa, esdevé per a ella una font malèfica d'orgull, de gelosia quan s'és fort, d'enveja quan s'és dèbil, sempre d'antipatia contra el distint".[15]

En aquest sentit els bisbes catalans van ampliar el concepte d'acolliment de la diversitat. Malgrat que, l'any 1985, encara pensaven en "els altres catalans". Avui aquests "altres catalans" són també plurals com aquells i aquelles que els volen acollir. "Per això en cal, encara, incloure entre els nostres deures socials aquest de l'acolliment, cordial i generós, als qui han vingut a compartir la nostra vida des d'altres terres, i, per part d'aquests, el de la solidarització amb la seva nova comunitat".[16]

El Doctor Cardó comparteix amb nosaltres la seva preocupació per combatre aquelles ideologies que fomenten l'"antipatia contra el distint". Ens invita a conèixer l'altre per tal de defugir la por que provoca el desconegut.

2.7. Ésser membres vius

El Dr. Cardó, com a home del seu temps, pensava que el laïcat depenia i havia de col·laborar necessàriament amb la jerarquia. Tanmateix, també opinava que el deure de la jerarquia era promoure i recolzar totes les iniciatives evangelitzadores que volgués promoure el laïcat. La seva reflexió la referia a un cas concret, els Pomells

[13] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 34.
[14] *Arrels cristianes de Catalunya*.
[15] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 24.
[16] *Arrels cristianes de Catalunya*. "Els qui han vingut de fora".

de Joventut, fundats, vers el 1918 per Josep Maria Folch i Torres. Tot exposant la seva delicada posició davant la jerarquia afirmava:

> Cert que podrien fer-se-li els retrets de moure's al marge de la jerarquia i d'un cert xaronisme beat; però, ultra que el primer defecte era ja degut a l'antipatia de certs bisbes envers ella, la manera de corregir l'altre no era l'abandó, que atenyia sovint els límits de la persecució, sinó aquell patrocini orientador i dirigent de què la jerarquia eclesiàstica és deutora envers tota iniciativa religiosa sortida del laïcat.[17]

El concili Vaticà II reconeix la legítima autonomia del món temporal i fomenta el compromís temporal dels laics i laiques cristians. Per altra banda, seguint aquesta línia, l'any 1995 el Concili Provincial Tarraconense:

> Afirma el deure dels cristians de comprometre's en el servei de la societat, en les seves diverses manifestacions: professionals, culturals, sindicals i polítiques. Insta les comunitats cristianes a respectar el pluralisme polític i a acompanyar amb atenció i amb respecte aquells cristians, laics i laiques, que treballen compromesos en la vida política, tenint en compte la complexitat d'aquest àmbit i alhora la necessitat d'una constant crida a la responsabilitat.[18]

Així, doncs, hom reconeixia la necessitat del compromís sociopolític dels cristians i cristianes laics i la legitimitat de la pluralitat d'opcions polítiques. Aquest reconeixement és el fruit preuat d'un llarg procés de reflexió teològica, d'acompanyament pastoral i de testimoniatge cristià.

2.8. Una pastoral encarnada en un medi concret

El Dr. Cardó defensava aquesta tesi tot parlant de la Federació de Joves Cristians de Catalunya. Així deia: La Federació de Joves Cristians de Catalunya (JOC) circumscrivia, almenys de moment, la seva acció a Catalunya i parlava i escrivia en català, pecats imperdonables per a aquells jerarques que no havien comprès l'esperit de Pentecostès, el del do de llengües. Millor que ells l'havien comprès aquells joves, el president dels quals em tramet aquesta nota, reveladora de l'amplitud verament catòlica de l'esperit de la nostra JOC:

> Quant el moviment es generalitzà, es dividí en diferents seccions a fi d'arribar més directament a tots els estaments de la joventut universitària, obrera, escolar, agrícola, de professions liberals, etc.; cadascuna de les quals tenia el seu periòdic. Davant de l'increment que prengué el moviment obrer de la JOC, es tractà de fer un periòdic obrer en castellà per tal d'arribar a aquella joventut que, procedent d'altres regions espanyoles, no coneixia el català. Així mateix es publicà una fulla castellana per als pobles aragonesos del bisbat de Lleida on la llengua catalana no és emprada.[19]

[17] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 33.
[18] Concili Provincial Tarraconense. Cap. I. 31.
[19] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 35-36.

El Concili Provincial Tarraconense recollia la necessitat de respectar i acollir una pastoral plural per a un món i una Església plurals.

> Cal, en concret, que s'acceptin mútuament les distintes concepcions i models d'evangelització: la dels qui cerquen la renovació en la certesa i en la seguretat, pel que fa a la formulació de la doctrina, a la disciplina o al culte, i la dels qui cerquen la renovació en el risc de l'aventura humana. Cal aquí evitar dos esculls: fer com si aquestes diferències no existissin i fer per manera que algun d'aquests dos pols s'imposi com a posició oficial del Concili.[20]

2.9. El diàleg com a eina humanitzadora

En l'escomesa de les congregacions marianes, dirigides pels jesuïtes, contra la Federació de Joves Cristians de Catalunya el Dr. Cardó hi veia una concepció pastoral diversa. Els primers es movien entre cercles de joves "netament" catòlics, els segons acceptaven nois que es trobaven en situació personal de frontera. Així, doncs, ho exposava dient:

> L'oposició jesuítica fou tremenda i no s'estigué el noi d'emprar armes il·legítimes. La més lamentable fou potser la d'atacar la JOC per immoral i heterodoxa perquè, inspirant-se en un proselitisme evangèlic de que els lluïsos eren incapaços, acceptava en les seves rengleres joves no del tot convertits, de costums encara mundans, amb la intenció de conduir-los per l'exemple i l'ensenyament a la creença i la pràctica integral del catolicisme. Segons aquells jesuïtes, l'acció proselitista havia d'adreçar-se només als perfectes, és a dir, pràcticament a ningú.[21]

El diàleg esdevé una eina evangelitzadora fonamental. Només sortint de les pròpies seguretats i acostant-se a l'altre hom pot proposar l'Evangeli com un instrument realment alliberador i humanitzador. Si t'acabes aïllant dels altres deixes d'interrogar-te i, per tant, acabes morint d'inanició.

2.10. El fracàs definitiu de la imposició com a *iter* personal o comunitari

El Dr. Cardó acabava criticant la posició d'aquells i d'aquelles que aposten decididament per la via de la força. Mai la violència no podrà ésser un mitjà eficaç per a la implantació del Regne de Déu perquè va en contra de l'esperit evangèlic. La sang que s'ha vessat durant la contesa bèl·lica és la prova més evident, i dissortadament més dolorosa, del fracàs definitiu de la imposició com a *iter* personal o comunitari. Amb paraules del Dr. Cardó:

> D'ací vingué que entre el poble, sovint entre la clerecia, el nom de catòlic signifiqués menys una confessió religiosa que un partidisme polític, i per cert un particularment i justament antipàtic al seny cristià de la gent: el d'una extrema dreta violenta. I que, en la ment de molts, el sacerdoci ja no fos una missió divina basada en

[20] Concili Provincial Tarraconense.

[21] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 39.

> el sacrifici, sinó una professió mirant a procurar als seus titulars les gaubances de la terra assegurades per una gendarmeria. Ara bé, és un fet que la possessió d'aquestes gaubances, amb el predomini polític per torna, corromp ràpidament el clericat, molts dels membres del qual ja no són ben aviat els continuadors de Crist, sinó els successors d'aquells sacerdots nacionalistes, apeixats en tot lleure i corcats per tota corrupció, que van llevar-li la vida. Llavors es produeix en el món la més horrible persecució del Crist: la que es fa en nom del Crist contra els pobres del Crist.

El Dr. Cardó portava a l'extrem la seva reflexió: "Quan, al juliol de 1936, aquella revolució esclatà, provocada precisament per la realització de la catàstrofe prèvia, ja no destruí gairebé més que ruïnes. Les turbes no cremaren les esglésies sinó després que aquells sacerdots hagueren cremat l'Església".[22] La pitjor de les perversions, conclourà l'autor, no és altra que perseguir en nom de Crist! El concili Vaticà II farà un pas decisiu i irrenunciable al proclamar que la dignitat de la persona humana és fonament de la llibertat religiosa. Aquesta és, sens dubte, l'aportació més nova i més inesperada del concili al món contemporani. Els pares conciliars van arribar a aquesta conclusió després d'un exercici, no pas fàcil ben segur, d'alliberament de la memòria de l'Església.

> El concili Vaticà declara que la persona humana té dret a la llibertat religiosa. Aquesta llibertat consisteix en això: tots els homes han de quedar lliures de tota coacció, tant de part dels particulars com de part dels grups socials i dels poders humans. I això s'ha d'entendre de tal manera, que ningú no sigui forçat d'anar contra la seva pròpia consciència, ni sigui tampoc impedit de seguir la seva consciència, en privat i en públic, sol o associat a d'altres, dintre els límits deguts. Declara també que el dret a la llibertat religiosa està realment fonamentat en la dignitat de la persona humana, tal com apareix en la Paraula de Déu revelada i en la raó. Cal reconèixer aquest dret de la persona humana a la llibertat religiosa en l'ordre jurídic de la societat, de tal manera, que esdevingui un dret civil.[23]

Per a alguns amb aquesta declaració es capgirava la història. I el que era pitjor: l'error passava a tenir carta de naturalesa enfront de la veritat. Aquest document desautoritzava per primera vegada qualsevol mena de violència que es volgués fer o, que de fet s'estigués exercint, emparada en la religió. A partir d'aleshores ja no hi podria haver cap altra guerra santa, cap més croada. I en el cas que hi fos, finalment hom havia determinat que era il·legal i sacrílega per naturalesa.

2.11. Llibertat *versus* seguretat

Amb la intenció d'anar més enllà del cas concret de la Guerra Civil, que ell mateix havia viscut i patit, el Dr. Cardó intentava reflexionar sobre l'origen d'aquell verí. L'Església, com qualsevol altra comunitat humana, es troba sempre temptada de sacrificar la seva llibertat en nom d'una pretesa seguretat. La por a la incertesa de

[22] Ibídem, 53-54.

[23] Concili Vaticà II. Decret sobre la llibertat religiosa. I, 2.

la novetat pot portar a aferrar-se acríticament a la seguretat d'un model ja exhaurit i pervers. Des del seu exili suís escrivia:

> És un fenomen que he pogut observar en altres vells països catòlics on he viscut. Entorn del catolicisme oficial s'ha format a través dels segles un crostissam d'interessos terrens —règims polítics, privilegis socials, avantatges econòmics, distribució injusta de la riquesa, etc.— i les classes conservadores s'acostumen a considerar tota aquesta ganga impura com una part essencialment integrant del catolicisme, que degenera així a la vil condició d'una institució defensora d'interessos bastards. Discutir-ne un és demolir la religió, que elles defensen perquè les defensi. Ells paguen l'Església —i encara amb quina gasiveria!— com es paga un gendarme que munta la guàrdia entorn d'un camp afitat. Déu esdevé llur insigne protegit, obligat a servir-los. Que en el món hi hagi egoistes és, més que comprensible, inevitable. L'escàndol comença quan els qui Déu ha posat perquè vetllin per la puresa de la religió s'ajunten a ells per formar la gran lliga dels enemics de la justícia en nom de Déu. La Revolució, més astuta que intel·ligent, sotja aquesta claudicació sacrílega per cobrir-se del prestigi de la justícia, i si no s'arriba a temps a arrabassar-l'hi acomplint la justícia en nom de Déu, els estralls que fa són proporcionats a la traïció dels clergues. I aleshores tot són crits d'escàndol contra els cucs que devoren el cadàver de l'ordre social que els mateixos que criden han occit. Així passà a Espanya, especialment a Catalunya, la seva part més viva, i així passarà a tot el món, si el poc que resta de cristianisme en les classes benestants no assoleix de fer saltar el crostissam de tanta superstició pagana.[24]

El Dr. Cardó alertava els seus lectors dels perills d'aferrar-se a un model, no tan sols exhaurit, sinó gens evangèlic. Les seves paraules profètiques eren recollides pels bisbes catalans en el Missatge del Concili Provincial Tarraconense quan apostaven per un model d'Església centrat en la persona de Jesucrist, més enllà de qualsevol altra fonamentació o recolzament. Així deien:

> No som una comunitat poderosa en recursos humans. La nostra presència s'insereix sense el relleu d'altres èpoques en la pluralitat de propostes i d'opcions de la nostra societat. Pensem, tanmateix —lluny de qualsevol enyorança—, que aquest moment històric ens ajuda providencialment a centrar-nos en el poder de Jesucrist i en la missió que Ell ens té confiada a favor dels germans. Com Pere en els temps apostòlics, voldríem dir de nou al nostre poble: "De plata i d'or no en tenim, però el que tenim t'ho donem: en el nom de Jesucrist, el Natzarè, aixeca't i camina!" (Ac 3, 5).[25]

Considerem que algunes d'aquestes claus continuen encara essent vàlides avui per a viure d'una forma realment encarnada la fe a Catalunya. Ho són perquè aquells que, com el Dr. Cardó o el cardenal Vidal i Barraquer, van intentar una "tercera via" no es van pas equivocar. El corrent de la història no els ha pas arrossegat com desitjaven i van procurar els seus falsos acusadors i perseguidors, perquè només ells poden encara mirar fit a fit la història i no enrogir.

[24] Cardó i Sanjuan, Carles. Op. cit., 66.

[25] Concili Provincial Tarraconense. Missatge del Concili Provincial Tarraconense.